

УДК 343.98+347.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.44>

ДОКАЗОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВИСНОВКУ ФАХІВЦЯ У ГАЛУЗІ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Федик Ю.Я.,

кандидат ветеринарних наук,

доцент кафедри нормальної та патологічної анатомії та судової ветеринарії

Львівський Національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій

імені С.З. Гжицького

cat_doc_@ukr.net

Бесага І.В.,

викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу

факультету № 3 ІПФПНП ЛьвДУВС

<https://orcid.org/0000-0002-2736-4985>

animespirit12@ukr.net

Федик Ю.Я., Бесага І.В. Доказове значення висновку фахівця у галузі ветеринарної медицини у судовому процесі.

У роботі висвітлено питання щодо наявності повноважень у неатестованих експертів – фахівців ветеринарної медицини щодо проведення судово-ветеринарної експертизи, а також досліджено доказове значення висновку експерта у судовому провадженні. Авторами розглядається питання про проведення судово-ветеринарної експертизи кримінальних, цивільних справах та справах про адміністративні правопорушення у контексті доказової сили висновку експерта щодо встановлення фактів протиправних діянь та причинно-наслідкових зв'язках між такими діями та негативними наслідками, що настали. Особливий наголос робиться на значенні висновку експерта у галузі ветеринарії у справах про відшкодування моральної та матеріальної шкоди. У статті містяться окремі положення про обов'язковість проведення експертизи у певних випадках. Виявлено, що профільне законодавство не містить детального опису вимог щодо того, хто може вважатися експертом, але воно містить конкретні вимоги до рівня освіти, кваліфікації та наявності необхідних знань для вирішення поставлених питань. Авторами визначено вимоги до осіб, які можуть вважатися експертами. Встановлено, що чинним законодавством надано право проводити судово-ветеринарну експертизу особам, яких не внесено до реєстру атестованих експертів, за умови, якщо такі можуть підтвердити свою кваліфікацію як фахівця у відповідній галузі, а також вказано на винятки з цього правила. Визначення того, хто може бути експертом, може бути здійснене з урахуванням не тільки наявності офіційної атестації, але й доказу кваліфікації та досвіду відповідної галузі. Встановлено, що висновок експерта може бути використаний як доказ у справах про відшкодування моральної та матеріальної шкоди у випадках, коли він містить відповідні висновки щодо протиправної поведінки особи, яка завдала шкоду, наявності причинного зв'язку між протиправною поведінкою та завданою шкодою, а також вини особи, яка завдала шкоду.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, судово-експертна діяльність, фахівець, відшкодування шкоди, доказове значення.

Fedyk Y., Besaha I. Evidentiary value of the conclusion of a veterinary expert in a judicial proceeding.

The paper discusses the issue of the authority of non-certified experts – specialists in veterinary medicine – to conduct forensic veterinary examinations, as well as the evidentiary value of expert opinions in legal proceedings. The authors address the issue of conducting forensic veterinary examinations in criminal, civil, and administrative cases in the context of the evidentiary value of expert conclusions regarding the establishment of illegal acts and causation between such acts and the negative consequences that have arisen. Special emphasis is placed on the significance of expert conclusions in the field of veterinary medicine in

cases involving the compensation of moral and material damages. The article includes separate provisions on the mandatory conduct of expert examinations in certain cases. It has been found that the relevant legislation does not provide a detailed description of the requirements for who can be considered an expert, but it does contain specific requirements for the level of education, qualifications, and necessary knowledge to address the issues at hand. The authors have identified the requirements for individuals who can be considered experts. It has been established that current legislation grants the right to conduct forensic veterinary expertise to persons who are not registered as certified experts, provided they can demonstrate their qualifications as experts in the relevant field, and exceptions to this rule are also indicated. The determination of who can be an expert can be based not only on official certification but also on proof of qualifications and experience in the relevant field. It has been established that an expert's conclusion can be used as evidence in cases of compensation for moral and material damages, provided that it contains appropriate conclusions regarding the unlawful behavior of the person who caused the damage, the existence of a causal link between the unlawful behavior and the damage caused, and the guilt of the person who caused the damage.

Key words: forensic veterinary expertise, forensic expert activity, expert, compensation for damages, evidentiary value.

Постановка проблеми. У процесуальному законодавстві України та судово-експертній діяльності велике значення мають питання пов'язані з призначенням, проведенням та використанням результатів судових експертиз, включаючи судово-ветеринарну експертизу. Остання виконує важливу роль в розв'язанні судово-експертних завдань, що стосуються правопорушень, пов'язаних з тваринами, компенсації завданої ними шкоди, а також впливають з професійної діяльності фахівців ветеринарної медицини. Дослідження статуту суб'єкта судово-ветеринарної експертизи та доказової сили висновку експерта є важливим питанням для вчених-юристів та судово-ветеринарних експертів, оскільки визначення того, хто має повноваження проводити експертизу та яким чином висновок експерта відрізняється від інших доказів у контексті доказового значення є фундаментальним у науці про судову експертизу та в експертній практиці. Розв'язання цих проблем має важливе практичне значення, оскільки невірне тлумачення законодавства про судову експертизу може призвести до неправильностей у проведенні судово-ветеринарної експертизи, відмов від її проведення, підміни судової експертизи іншими процесуальними діями, а також проблем при доказуванні тих обставин і фактів, які можуть підтверджуватися лише висновком експерта.

Стан опрацювання тематики. Загальні питання предмета, методів та місця судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз піднімалися І.В. Яценком [1–5, 8, 10–14], О.М. Ключевим [6, 14], Л.М. Деречою [2, 14], Е.Б. Сімаковою-Єфремян [7, 14] тощо. Практичні аспекти проведення судово-ветеринарної експертизи, а також висвітлення конкретних випадків та методик, окрім вищенаведених науковців, належать авторству С.І. Запари, А.В. Захар'єва, Я.К. Сердюкова, Н.М. Богатко, Л.В. Пчелінської [8], В.Г. Гончаренка, І.В. Гори [9], О.І. Парилівського, Р.Г. Казанцева та Г.В. Смирнова [5, 10, 12–14], В.М. Лемішевського [15], Г.А. Зона, Л.Б. Івановської, М.В. Доб'ї [17], С.С. Охріменко, В.В. Кравчука, О.В. Кравчука, Ю.М. Туровця [18], Н.С. Щербакової, С.Б. Передери, Ж.О. Передери, Є.А. Щербакова [19], Б.К. Слободянюка [20]. Розвідки названих авторів переважно скеровані у русло наукового обґрунтування необхідності використання спеціальних фахових знань у формі проведення судово-ветеринарної експертизи під час розкриття та розслідування кримінальних та адміністративних правопорушень.

Незважаючи на вищенаведене, дослідження доказової сили висновку експерта у галузі судової ветеринарії, а також окремі аспекти призначення відповідної експертизи у рамках судового процесу не отримали належного висвітлення. Зокрема, у науковій літературі не набули розроблення питання значення судово-ветеринарної експертизи для встановлення факту протиправності діянь та причинно-наслідкових зв'язків між протиправними рішеннями, діями та бездіяльністю з негативними наслідками, у т.ч. завданою моральною шкодою чи збитками.

Метою пропонованої розвідки визначено встановлення наявності повноважень у неатестованих експертів – фахівців ветеринарної медицини щодо проведення судово-ветеринарної експертизи, а також дослідження доказового значення висновку експерта у судовому провадженні.

Виклад основного матеріалу. Нормативну базу проведення експертного дослідження (експертизи) становлять ст.ст. 65, 72, 102 ЦПК України, ст.ст. 69, 70, 101, 102, 242–245, 332 КПК України, ст.ст. 68, 101–111 КАС України, ст.ст. 69, 98–107 ГПК України. Базовим, спеціальним законодавством про судову експертизу є, зокрема, Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-

ХІІ (надалі – Закон № 4038-ХІІ), а також підзаконні нормативно-правові акти – відомчі Інструкції: Інструкція про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (надалі – Інструкція № 53/5) та Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 року № 3505/5 (надалі – Інструкція № 3505/5).

Відповідно до статті 1 вищезгаданого Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Згідно із статтею 7-1 Закону № 4038-ХІІ підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Стаття 72 ЦПК України, ст. 69 ГПК України та ст. 68 КАС України та передбачають, що експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Стаття 69 КПК України містить більш широке визначення поняття «Експерта у кримінальному провадженні». Ним вважається особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

І.В. Яценко надає перелік правопорушень, що зазначені у Кодексі України про адміністративні правопорушення та Кримінальному кодексі України відповідно та робить висновки, що судово-ветеринарну експертизу живих тварин, а також трупів тварин з травмами різного походження призначається правоохоронними органами під час досудового розслідування правопорушень проти громадського порядку та моральності, проти довілля, а також у сфері професійної діяльності щодо надання публічних послуг. Автор також побіжно звертає увагу на доказове значення судово-ветеринарної медицини у спорах, що виникають з цивільних та господарських правовідносин [1, с. 29, 34, 36].

Б.К. Слободенюк, у свою чергу, звертає увагу на необхідності використання спеціальних знань експертів у галузі ветеринарії при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з умисним знищенням або пошкодженням чужого майна. Науковець також звертає увагу на необхідності належного аналізу та оцінювання висновку експерта як доказу у кримінальній справі, його дослідження у співставленні з іншими доказами [20, с. 193].

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом (частина 1 статті 7 Закону України «Про судову експертизу»). Державні спеціалізовані установи, а також фахівці, що не є працівниками цих установ, зазначені у статті 7 цього Закону, виконують інші роботи на договірних засадах (частина 7 статті 15 цього Закону).

Особа або орган, які призначають або замовляють судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, або іншим фахівцям з відповідних галузей знань, якщо інше не встановлено законом (частина 2 статті 9 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ). До фахівця у відповідній галузі знань, який проводить судову експертизу, застосовуються положення цього Закону щодо гарантій, прав, обов'язків, відповідальності судового експерта, крім відповідальності за відмову від проведення експертизи та положень розділу III цього Закону (частина 5 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ).

Таким чином, попри відсутність у профільному законодавстві детального роз'яснення того, хто може вважатися експертом, передбачено конкретні вимоги щодо рівня вищої освіти, кваліфікації та наявності необхідних знань для вирішення поставлених питань. У той же час, чинним законодавством надано право проводити судово-ветеринарну експертизу особам, яких не внесено до реєстру атестованих експертів, за умови, якщо такі можуть підтвердити свою кваліфікацію як фахівця у відповідній галузі. Вказаний висновок підтримується вищими судовими інстанціями, а також окремими науковцями [21–24].

Згадане правило не поширюється: 1) на працівників спеціалізованих установ. У випадку якщо звернення щодо проведення експертизи надійшло саме до цієї установи як юридичної особи, а не до

конкретного її працівника. Спеціалізовані установи здійснюють свою діяльність згідно з Положенням про відповідну установу та відповідно до Закону «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 № 2498-ХІІ. Лабораторні дослідження для діагностики захворювань тварин, включаючи відповідні дослідження ґрунту, води та засобів утримання тварин, проводяться уповноваженими лабораторіями, які мають відповідну акредитацію. 2) Атестованих судових експертів, які не є працівниками зазначених установ. Такі можуть здійснювати експертизу виключно з тих видів судових експертиз і експертних спеціальностей, які зазначені у свідоцтві про присвоєння кваліфікації судового експерта.

Одночасно з зазначеним варто враховувати і те, що не кожен висновок фахівця у галузі ветеринарної медицини вважається висновком експерта. Законодавством передбачено ряд вимог до цього документа (пункт 4.12 Інструкції № 53/5). Однією з найважливіших, на наше переконання, є вимога про зазначення у тексті висновку підтвердження того, що експерт попереджений про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку.

Наступним важливим моментом є правильне формулювання питань експертизи. Галузеве процесуальне законодавство виходить з того, що обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування. З огляду на це, висновки експерта мають давати відповідь на специфічні питання, які не можуть підтверджуватися іншими доказами. Такими питаннями можуть бути ті, які визначені п. 10.3 Інструкції № 53/5, за умови, що відповідь на ці запитання містить чіткі висновки щодо подій і фактів. Важливими у такому контексті є висновки експертів, які можуть слугувати доказами протиправної поведінки суб'єкта у справах, що пов'язані з відшкодуванням моральної та матеріальної шкоди. Якщо у справах про адміністративні правопорушення та кримінальних провадженнях висновки експерта мають додаткове значення та оцінюються на рівні з іншими доказами, то у приватно-правових спорах ситуація відрізняється.

Верховний Суд зробив висновки, що положеннями ч. 2 ст. 242 КПК України передбачено випадки, за яких проведення експертизи є обов'язковим, зокрема, при встановленні причин смерті (п. 1) та встановленні тяжкості тілесних ушкоджень (п. 2). Процесуальний закон зобов'язує слідчого або прокурора звернутися до експертної установи для проведення судово-медичної експертизи. Тлумачення норм, що містяться в ст.ст. 242–244 КПК, вказують про обов'язковість експертизи щодо встановлення причини смерті людини. У зазначеній нормі не міститься уточнення про обов'язковість призначення й проведення експертиз щодо тварин. Верховний суд дійшов висновку про те, що вирішення питання про необхідність призначення судово-ветеринарної експертизи суди повинні вирішувати у кожній конкретній справі [25].

Зобов'язання про відшкодування шкоди – це правовідношення, у силу якого одна сторона (потерпілий) має право вимагати відшкодування завданої шкоди, а інша сторона (боржник) зобов'язана відшкодувати завдану шкоду в повному розмірі. Аналіз положень статей 11, 1166, 1167 ЦК України дає підстави вважати, що підставою виникнення зобов'язання про відшкодування шкоди є завдання матеріальної та моральної шкоди іншій особі. Таке зобов'язання виникає за умов наявності шкоди, протиправної поведінки особи, яка завдала шкоду, наявності причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи, яка завдала шкоду та завданою шкодою, вини особи, яка завдала шкоду.

Висновок експерта може слугувати доказом у таких категоріях справ, якщо у ньому містяться висновки щодо протиправної поведінки особи, яка завдала шкоду, наявності причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи, яка завдала шкоду та завданою шкодою, а також вини особи, яка завдала шкоду. Як приклад варто розглянути рішення районного суду м. Одеси [26]. У даній справі позивач на підтвердження заявлених позовних вимог подала як доказ вини працівників ветеринарної клініки у смерті домашньої тварини протокол розтину трупа тварини. У документі зазначено, що смерть тварини виникла внаслідок індивідуальної непереносимості препаратів. При оцінці згаданого протоколу суд зробив висновок, що такий не результатом судово-ветеринарної експертизи та, відповідно, не містить встановлених фактів щодо порушення лікування собаки позивача лікарями ветеринарної клініки, тобто не встановлює винну поведінку лікарів. Суд також зауважив, що аргументи позивачки щодо неправильно проведеного лікування та встановленого діагнозу на підставі якого була проведена операція лікарями ветеринарної клініки є не виправданими, оскільки судом не встановлено причинно-наслідкового зв'язку між протиправним діянням відповідача та заподіянням збитків позивачу. У інших подібних справах суд зробив висновки, що перевірка обставин та встановлення причин смерті собаки, а також причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженнями і причиною смерті тварини

не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, окрім проведення по даній справі судово-ветеринарної експертизи [26–28].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що хоча профільне законодавство не містить детального опису того, хто може вважатися експертом, але воно містить конкретні вимоги до рівня освіти, кваліфікації та наявності необхідних знань для вирішення поставлених питань. Чинне законодавство дозволяє проводити судово-ветеринарну експертизу особам, які не внесені до реєстру атестованих експертів, якщо такі можуть підтвердити свою кваліфікацію як фахівці у відповідній галузі. Отже, визначення того, хто може бути експертом, може бути здійснене з урахуванням не тільки наявності офіційної атестації, але й доказу кваліфікації та досвіду відповідної галузі.

Висновок експерта може бути використаний як доказ у справах про відшкодування моральної та матеріальної шкоди у випадках, коли він містить відповідні висновки щодо протиправної поведінки особи, яка завдала шкоду, наявності причинного зв'язку між протиправною поведінкою та завданою шкодою, а також вини особи, яка завдала шкоду.

Список використаних джерел:

1. Яценко І.В. Місце судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві. *Eurasian scientific discussions*. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. С. 27–36.
2. Яценко І.В., Дереча Л.М. Можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. С. 550–567.
3. Яценко І.В. Предмет судово-ветеринарної експертизи та його значення в теорії і практиці судової експертизи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 73 (2). 2022. С. 154–173.
4. Яценко І.В., Запара С.І., Захар'єв А.В. Сучасний стан і перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи в Україні (оглядова стаття). *Судова ветеринарна експертиза*, 18. 2018. С. 568–575.
5. Яценко І.В., Казанцев Р.Г. Порядок проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в секційній залі спеціалізованої експертної установи. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*, 7. 2021. С. 179–191.
6. Ключев О.М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 19. 2019. С. 102–117.
7. Сімакова-Єфремян Е.Б. Загальна теорія судової експертизи як основа методології проведення комплексних судово-експертних досліджень. *Вісник Академії правових наук України*, 3 (46). 2006. С. 225–235.
8. Судово-ветеринарна експертиза та оціночні критерії смертельних вогнепальних поранень тварин (із експертної практики) / І.В. Яценко та ін. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*, 30(2). 2015. С. 325–346.
9. Експертизи у судочинстві України : посібник / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
10. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І.В. Яценко та ін. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022.
11. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва / І.В. Яценко, О.І. Парилівський. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022. 50 с.
12. Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин: Методичні рекомендації / І.В. Яценко, О.І. Парилівський, Р.Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022. 41 с.
13. Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень: Меіодичні рекомендації / І. В. Яценко та ін. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2021. 51 с.
14. Судова ветеринарна медицина: її минуле, нинішнє й майбутнє / І.В. Яценко та ін. *Fundamental and applied research in the modern world*. BoScience Publisher. Boston, USA. 2021. С. 1091–1010.
15. Лемішевський, В. Судово-ветеринарна експертиза трупа собаки із ознаками насильницької смерті: огляд випадку. *Conference «Modern Methods of Diagnostic, Treatment and Prevention in Veterinary Medicine»*. 2021. Pp. 98–99.

16. Зон Г.А., Івановська Л.Б. Судово-ветеринарна експертиза в промисловому птахівництві. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*, 28(2). 2014. С. 207–210.
17. Зон Г.А., Івановська Л.Б., Доб'я М.В. Результати діагностики пухлин собак в м. Суми. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Ветеринарна медицина*, 9. 2013. С. 171–174.
18. Кравчук В.В., Кравчук О.В., Туровець Ю.М. Застосування судово-ветеринарної експертизи під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Криміналістичний вісник*, 2 (24). 2015. С. 109–114.
19. Зміни у законодавстві України щодо призначення судово-ветеринарних експертиз та порядку залучення експертів / Щербакова Н.С. та ін. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*, 1. 2018. С. 132–134.
20. Слободянюк Б. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях про умисне знищення або пошкодження чужого майна. *Історико-правовий часопис*, 2 (6). Луцьк, 2015. С. 189–194.
21. Постанова Верховного Суду у справі від 21.05.2020 року № 810/4566/17.
22. Постанова Верховного Суду у справі від 31.03. 2021 року № 523/7567/20.
23. Постанова Верховного Суду у справі від 21.04.2021 року № 910/701/17.
24. Волочай С.П. Можливості експертного забезпечення адвокатської практики на основі Закону України «Про судову експертизу». *Місце недержавної судової експертизи у забезпеченні судочинства України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції-дискусії* (м. Київ, 19 жовтня 2020 року). Київ: Видавник Назаров О.А., 2020. С. 74–79.
25. Постанова Верховного Суду у справі від 20.05.2021 року № 127/29538/19
26. Рішення Київського районного суду м. Одеси 13.10.2022 року № 947/15546/22.
27. Рішення Апеляційного суду Житомирської області у справі від 30.09.2014 року № 293/278/14-ц.
28. Рішення Турківського районного суду Львівської області у справі від 12.04.2023 року № 458/371/22.